

LBRIS

| We know
books

Florentina Voicu

S. Drăgulănescu

**ORIENTĂRI CULTURALE
METAMODERNE
PROZA EUROPEANĂ ACTUALĂ**

INSTITUTUL EUROPEAN
2023

Cuprins

Argument / 7

**Partea întâi: INCURSIUNE PANORAMICĂ ASUPRA PARADIGMEI
MODERNISM-POSTMODERNISM-METAMODERNISM / 11****Partea a doua: ABORDĂRI FLEXIBILE ALE POSTMODERNISMULUI.
Logosofi postmoderni și autori de studii culturale / 37**

David Walsh – reconcilierea metafizică și componenta etică a existenței actuale / 37

Jurgen Habermas și proiectul neîncheiat al modernității / 43

David Harvey și închietudinea postmodernă / 49

Steven Connor – interogații asupra culturii postmoderne / 55

Jean François Lyotard – aparenta mefiență asupra metanarațiunilor / 59

J. Baudrillard – simulacre și simulare într-o lume saturată de realitate / 66

H. Bertens – *postmodernul* surprins în labirintul postmodernismelor / 73

Teoreticienii literari și filosofi ai ficțiunii postmoderne / 79

Patricia Waugh – impunerea metaficțiunii în postmodernitate / 79

Brian McHale – fascinația universurilor ficționale din postmodernism / 82

L. Hutcheon – deplasarea accentului către metaficțiunea istoriografică / 88

Toma Pavel – aparenta permisivitate a vastelor lumi ficționale / 96

L. Petrescu – o perspectivă românească asupra poeziei postmoderne / 104

M. Cărtărescu și constrângerile postmodernismului românesc indecis / 110

**Partea a treia: REPLICAREA CREATIVĂ A MODERNISMULUI.
Studii incipiente despre metamodernism / 119**

J. Ananda J. Storm – o introducere în problematica metamodernismului / 119

Felix Guattari – o perspectivă chaotomică aflată între etică și estetică / 128

Christian Moraru – cosmodernismul, o altă variație a metamodernismului / 138

Gilles Lipovetsky – dislocarea vidului din civilizația postmodernă / 143

Jacques Derrida – voluptatea deconstrucției la sfârșitul mileniului / 149

Mario Vargas Llosa – dincolo de cortina culturii de tip spectacular / 158

**Partea a patra: PROZA LITERARĂ EUROPEANĂ ÎN PROXIMITATEA
METAMODERNISMULUI / 163**

Amélie Nothomb între masochismul postmodern și sumisiunea asumată / 163

H. Fielding – măsura normalității ieșind din neîncăpătoarele standarde sociale / 167

- Anna Gavalda – între auto-persiflare și maximă luciditate / 174
 E.-E. Schmitt – virtuozitate multiculturală și umanism metamodern / 182
 Ian McEwan – refluxul conștiinței și satira moravurilor actuale / 193
 Peter Handke – între conștiința alterată și regăsirea sinelui / 201
 Patrick Modiano – evadarea din prezent și paseismul surmontat / 208
 Care Santos – existența gemelară și feminismul bine temperat / 216
 J. M. G. Le Clézio – realismul poetic și *oikologia* ca formă de evadare / 227
 Michel Houellebecq – ipostaze libidinale din amurgul Occidentului / 238
 Al. Baricco – uvertura regăsirii idealismului prin depășirea realismului magic / 249
 David Lodge – globalismul dezavuat și cavalerismul răsturnat / 261
 Marc Levy – hipermodernismul detronat de iluzia memoriei *d'outré tombe* / 271
 K. Pancol – suportabila lejeritate a ființei și relativa împăcare a contrariilor / 281
 Fr. Miralles – iubirea cu minusculă și starea de tranziție umană / 291
 Ștefan Baștovoi – duplicitatea vârstei copilăriei: inconștiența salvatoare dintr-un teritoriu alangoaselor / 300
 Mircea Cărtărescu – alchimia imperfecțiunii și superbiei naturii umane / 305
 Varujan Vosganian – disiparea și coagularea memoriei afective / 312
 José Saramago – avatarurile identității și problematica eticului / 322

Partea a cincea: DINCOLO DE METAMODERNISM. O perspectivă autotelică / 327

Abstract / 343

Surse primare / 347

Bibliografie extinsă / 349

Partea întâi

INCURSIUNE PANORAMICĂ ASUPRA PARADIGMEI MODERNISM – POSTMODERNISM – METAMODERNISM

„Istoria este un palimpsest, iar cultura este permeabilă la trecut, prezent și viitor”.

Ihab Hassan

Din perspectiva noastră, modernismul, postmodernismul și metamodernismul sunt trei variațiuni ale aceleiași paradigme ample. Considerate în perechi, semnifică fața și reversul aceleiași raportări privind situarea omului în lume. În sfârșit, ele pot fi reprezentate în chip de fragmente concatenate ale unui hiper-model ontologic și fenomenologic prin care metamodernismul le circumscrie pe celelalte două, ca Ouroboros din vechime. Se poate urmări evoluția acestor scheme, fie prin simpla prismă cronologică, așadar decurgând una dintr-alta, fie dintr-o perspectivă convențional ‘emanentistă’, în care modernismul devine conceptul-umbrelă care nutrește cumva postmodernismul și metamodernismul, mai ales ca paradigmă cultural-estetică, fie ca ultimă viziune (actualizată), cu implicații socio-culturale mai largi, în urma cărora metamodernismul se repliază, într-un fel, asupra modernismului, dar și asupra lui însuși. Mai mult, cunoaște un proces de replicare oarecum organică, în sensul aglutinării postmodernismului și a ralierei parțiale la modernismul generator. Adepții exclusivi ai postmodernismului deconstructiv(ist) susțin, de asemenea, că acesta din urmă (sic !) rămâne deocamdată cel mai potent în ordinea cultivării și păstrării unei *noi ordini culturale în dezordine*, rejectând măcar de pe poziții declarative modelul paternalist, în sens larg, al modernismului, ca și timidă instaurare a metamodernismului. Din alt punct de vedere, al teritoriului cultural în care s-au dezvoltat asemenea paradigme, trebuie relevat faptul că încă mai există o conciliere aproape condescendentă între zona nord-americană și regiunea europeană în privința întâietății stabilirii acestor modele macro-socio-cultural-estetice, impulsionând o mișcare oscilatorie de la modernism către postmodernism. Cât privește actualitatea, *metamodernismul* se impune în mod involuntar, unii ar spune insidios, atât pe plan global, – ca să folosim un termen ușor demonetizat –, chiar și în spațiul Americii Latine ori al Orientului Îndepărtat,

cât mai ales ca tipar supradimensionat, în sensul pozitiv, acoperind, pe rând, regresia către origini, disiparea temporară a memoriei colective, interiorizarea relativă a sinelui individual, și mai cu seamă întoarcerea la umanismul în mare parte pierdut.

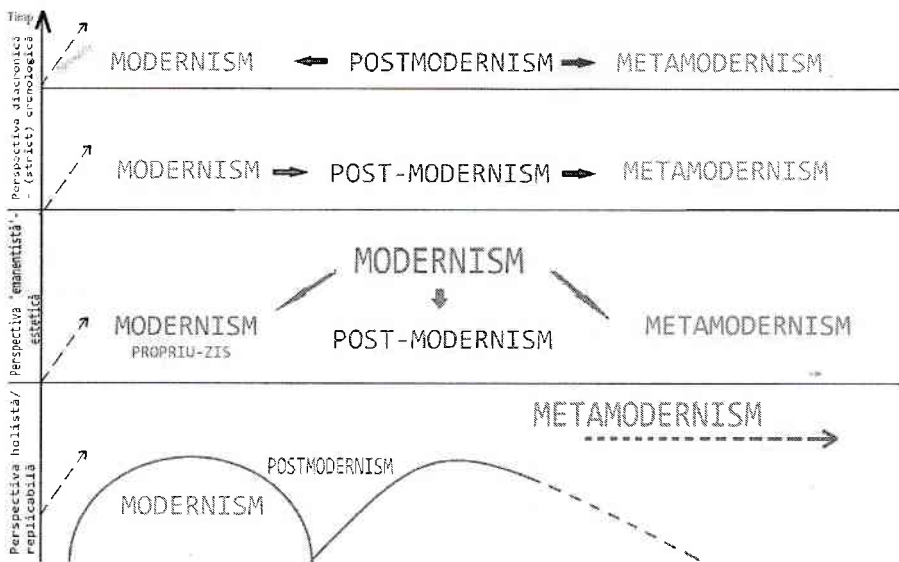

Fig.1. Relaționări în sfera conceptuală referitoare la cele trei paradigme socio-culturale

La modul simplificator, și într-o reflectare inversă a îndelung vizitatelor curente culturale, dar la un nivel superior de dezvoltare intrinsecă, *modernismul* ar corespunde întrucâtva, în mod paradoxal, învechitului, dar indelebilului clasicism, tocmai printr-o capacitate proiectivă ori formatoare de cultură, dar și prin propensiunea către abstract, în sens larg al cuvântului; postmodernismul consonează, în bună măsură, cu realismul, totuși rejectând seriozitatea și rigiditatea acestuia din urmă, în special prin intermediul ironiei, iar nou-apărutul metamodernism, care totuși nu s-a ivit *ex nihilo*, încearcă să recupereze un fel de romantism eliberat de multe dintre fostele exagerări (post) moderne și să își asume acest 'romantism' atât cât este mai *uman* cu putință. Într-o anumită măsură, într-adevăr, „Metamodernismul este deci perceput ca inaugurând o accentuare nesuținută asupra purității formelor estetice care au dus la declinul tehnicilor narrative și modalităților stilistice posibile urmând *drumul înalt* al artei” (t. n.) (Steiner, 2008: 427). În ceea ce privește postmodernismul, acesta pare a se afla într-un soi de *sinclinal*, dacă preluăm acest termen din domeniul geologiei, adică într-o vale de umbră sau

un început de declin, revendicând totuși o punte de legătură subterană, sub-culturală, sub-urbană ca nivel cultural (între modernism și metamodernism). „Într-un alt sens”, adaugă Teodor Negru, în concentratul volum *Limitele postmodernismului*, „ne este clarificată relația cu modernitatea: postmodernismul face apel în aceeași măsură la elemente moderne, anti-moderne sau non-moderne pentru a depăși problemele cu care s-a confruntat epoca de care vrea să se distanțeze.” (Negru, 2006: 265).

Întorcându-ne inevitabil la *modernism*, ca model generativ al postmodernismului, dar și al metamodernismului, este interesant de analizat o afirmație critică autohtonă, prin care se relevă pre-existența unei pluralități de modernisme care, mai târziu, s-au coagulat paradoxal într-un postmodernism destul de polarizat: „Primul reper, prin care urmăresc logica internă a diferitelor utilizări ale conceptului de modernism, înainte de omologarea lui curentă, este reprezentat de ceea ce numesc *modernisme regionale*, adică acele modernisme literare care au fost încetățenite în culturi precum cea română, sârbă, poloneză, sau latino-americană înainte de existența unei sinecdoce moderniste a literaturii mondiale” (Modoc, 2019: 17). Dincolo de criteriul teritorial, se impune criteriul valoric, după care atât modernismul, cât și postmodernismul au cunoscut și cunosc o variantă înaltă, convențional academică, și una joasă, populară, de masă. Astfel, profesorul și criticul german Andreas Huyssen analizează această importantă scindare, *the great divide*, după cum o numește, explicând că ‘a reduce întregul criticism cultural la chestiunea calității semnifică un simptom al anxietății de contaminare’ (t. n.) (Huyssen, 1986: ix). Într-o viziune excelentă, autorul nuanțează că prin noua paradigmă nu înțelege totuși existența unei rupturi totală între modernism și postmodernism, ci mai degrabă, că modernismul, avangarda și cultura de masă au intrat într-un *nou set de relații reciproce și configurări discursive* (engl. ‘a new set of mutual relations and discursive configurations’), lucru care indică *constanta, chiar obsesivă negociere* dintre postmodernism cu modernismul însuși (Huyssen, 1986: ix-x).

Dacă modernismul este receptat în zilele noastre ca un construct oarecum neutru din punctul de vedere al implicațiilor socio-culturale și chiar filosofice, aproape *epistemologic*, după cum afirmă și Brian McHale, iar postmodernismul ca o noțiune relativ oponentă, care ia în răspăr axiomele moderne, dar în esență *ontologic*, în toată puterea cuvântului, *metamodernismul* capătă rolul mesianic de acoperire culturală a ambelor concepte, până la un punct, rezervându-și în parte o minimă autonomie conceptuală, deținând și un accentuat conținut *eshatologic*, în sensul extins al termenului, adică se preocupă cumva de contemplarea lucrurilor ultime, ceea ce îi conferă și posibilitatea de suprapunere parțială cu *post-humanismul*. „Oare nu sunt

post-uman(ist)ii doar o iluzie care ne-ar împiedica să vedem pluralitatea zilelor de mâine posibile și care, așadar, ne-ar priva de o dimensiune esențială a libertății umane: însăși posibilitatea de a alege între uman, inuman și post-uman ? Fără a fi prea optimiști, să ținem cont de faptul că alte alegeri, chiar și colective, sunt imaginabile și prin aceasta chiar posibile între *fragilitatea puterii* și angajamentul de a se *elibera de influența – ascendentul tehnologic*. Această alegere, oricât de grea și de dureroasă, ar trebui să conducă la ideea că, dincolo de anterioara sa contribuție la distrugere sau non-distrugere, savantul lumii contemporane ar trebui încă să poată să salveze întreaga umanitate” (t.n.) (Nsonssisa, 2016: 20).

Continuând cu enumerarea termenilor care circumscriu multitudinea aspectelor culturale și sociale foarte actuale, în chip de elemente structurante care înglobează în mod paradoxal și reversibil atât modernismul, cât și postmodernismul, se poate afirma despre noua paradigmă, fără a risca prea grav, că este o sinteză superioară a celorlalte două dimensiuni: „*Metamodernismul* sintetizează cele mai bune calități ale modernismului și ale – dintre modernism și postmodernism, trecând vag peste idiosincrazii, este o altă fațetă a tânărului și vârstnicului, totodată, *metamodernism*. În ciuda aparentei cedări a postmodernismului și modernismului, strategiile acestora și ideologiile critice continuă să trăiască întru metamodernismul care se străduiește să le scindeze și, eventual, să le depășească” (Yousef, 2017: 41). În acest sens, *metamodernismul* semnifică o variantă optimă a modernismului, încercând să retușeze la modul ideal discrepanțele care s-au insinuat de-a lungul timpului între paradigma modernă și cea postmodernă, și să preia la modul subtil titulatura de cea mai bună raportare a omului la lume, dar și în sens invers, din punct de vedere cultural, social, estetic și chiar ideologic. Într-un fel, metamodernismul vrea să re-instalareze vechiul conținut al monadologiei lui Leibniz, al celei mai bune dintre lumile posibile, dar cu precauție ori prudență față de maleficul din lume, ori de pericolele ei, și de asemenea, cu un ușor scepticism față de divinitate.

Ca și postmodernismul față de modernism, metamodernismul conține o dublă situație față de postmodernism: contiguă sau divergentă. Metamodernismul este sintetizator și oarecum simplificator. Indică un demers recuperator și procesator al paradigmatelor anterioare în integralitatea lor. În aceeași ordine de idei, „Metamodernismul nu este doar o simplă reacție la postmodernism și nu rămâne numai într-o poziție conflictuală față de acesta, într-o negare, interogare continuă sau chiar punere sub semnul întrebării relativ la concepte și teorii. Metamodernismul este acea tendință care încearcă să unifice, să armonizeze și să niveleze conflictul dintre modern și postmodern, căutând soluții la probleme și cea mai dezirabilă situație față de teoriile existente, nu

doar prin a le combate ori a le pune sub semnul întrebării” (t. n.) (Baciu, Cocoș, Urzică, 2015: 35).

Mai departe, urmărind aceeași idee, se poate susține că acest supra-curent cunoaște un proces de purificare a aluviunilor culturale anterioare: „După speranța modernă și dezamăgirea postmodernă, metamodernismul apare ca un fel de echilibrare între cele două și manifestă o certă autoritate asupra expresivității emoționale prin claritate și simplitate. Apare în domeniul juridic, artă, literatură, politică, economie, analiza datelor, arhitectură și altele (t. n.) (Kadagishvili, 2013: 564).

Vom insera, încă de la început, manifestul metamodernismului pentru a cuprinde mai bine conținutul ideatic, dar și implicațiile afective ale acestui *al patrulea val*, parafrazând terminologia lui Alvin Toffler, ale acestui *curent cultural*, după vechea terminologie literară, ori al acestei noi tendințe sau, în sfârșit, *paradigme (de gândire)*:

METAMODERNIST // MANIFESTO

Publicat de către artistul Luke Turner in 2011

1. <<We recognize oscillation to be the natural order of the world. - „Recunoaștem oscilația ca fiind ordinea naturală a lumii” (t. n.).

2. We must liberate ourselves from the inertia resulting from a century of modernist ideological naivety and the cynical insincerity of its antonymous bastard child. - „Trebuie să ne eliberăm pe noi înșine de inerția care rezultă dintr-o naivitate ideologică modernistă, dar și de cinica nesinceritate a copilului său bastard și opozant [postmodernismul]” (t. n.).

3. Movement shall henceforth be enabled by way of an oscillation between positions, with diametrically opposed ideas operating like the pulsating polarities of a colossal electric machine, propelling the world into action. - „Mișcarea va fi de acum înainte activată prin intermediul unei pendulări între poziții, cu idei diametral opuse care funcționează ca polaritățile pulsatorii ale unei mașini electrice colosale, propulsând lumea în acțiune” (t. n.).

4. We acknowledge the limitations inherent to all movement and experience, an the futility of any attempt to transcend the boundaries set forth therein. The essential incompleteness of a system should necessitate an adherence, not in order to achieve a given end or be slaves to its course, but rather perchance to glimpse by proxy some hidden exteriority. Existence is enriched if we set about our task as if those limits might be exceeded, for such action unfolds the world. - 4. „Recunoaștem limitările inerente oricărei mișcări și experiențe și inutilitatea oricărei încercări de a depăși limitele stabilite de aceasta. Incompletitudinea esențială a unui sistem ar trebui să

necesite o aderență [la mișcarea anterioară], nu pentru a atinge un anumit scop ori pentru a fi servitorii acestei direcții, ci mai degrabă pentru a întrezări prin contiguitate o exterioritate ascunsă. Existența se îmbogățește dacă ne propunem că aceste limite ar putea fi depășite, pentru că doar o astfel de acțiune desfășoară întreaga lume” (t. n.).

5. All things are caught within the irrevocable slide towards a state of maximum entropic dissemblance. Artistic creation is contingent upon the origination or revelation of difference therein. Affect at its zenith is the unmediated experience of difference in itself. It must be art’s role to explore the promise of its own paradoxical ambition by coaxing excess towards presence. - 5. „Toate lucrurile sunt prinse în alunecarea irevocabilă către o stare de maximă asemănare entropică. Creația artistică este condiționată de originea sau revelarea *diferenței* în interiorul ei. Afectele la zenit sunt experiența nemijlocită a diferenței în sine. Este rolul artei să exploreze promisiunea propriei sale ambiții paradoxale, atrăgând excesul către prezență” (t. n.).

6. The present is a symptom of the twin birth of immediacy and obsolescence.

Today, we are nostalgists as much as we are futurists. The new technology enables the simultaneous experience and enactment of events from a multiplicity of positions. Far from signaling its demise, these emergent networks facilitate the democratization of history, illuminating the forking paths along which its grand narratives may navigate here and now. - 6. „Prezentul este un simptom al nașterii gemelare a imediatității și a caducității. Astăzi, suntem tot atât de nostalgici pe cât suntem de futuriști. Noua tehnologie permite experiența și adoptarea simultană a evenimentelor dintr-o multitudine de poziții. Departe de a-și semnala dispariția, aceste rețele emergente facilitează democratizarea istoriei, iluminând căile de bifurcare prin care marile sale narațiuni se intersectează și pot naviga *aici și acum*” (t. n.)

7. Just as science strives for poetic elegance, artists might assume a quest for truth. All information is grounds for knowledge, whether empirical or aphoristic, no matter its truth value. We should embrace the scientific-poetic synthesis and informed naivety of a magical realism. Error breeds sense. - 7. „La fel cum știința încearcă să obțină un soi de distincție poetică, artiștii ar putea să-și asume o căutare a adevărului. Toate informațiile sunt temeuri pentru cunoaștere, indiferent dacă sunt empirice sau aforistice, indiferent de valoarea lor de adevăr. Ar trebui să îmbrățișăm sinteza științifico-poetică și simplitatea conștientă a unui realism magic. Eroarea dă sens în cele din urmă” (t. n.)

8. We propose a pragmatic romanticism unhindered by ideological anchorage. Thus, Metamodernism shall be defined as the mercurial condition

that lies between, beyond and in pursuit of a plurality of disparate and elusive horizons. We must go forth and oscillate!>> - 8. „Propunem un romantism pragmatic nestingherit de ancorarea ideologică. Astfel, Metamodernismul va fi definit ca fiind condiția mercurială care se află între, dincolo și în căutarea unei pluralități de orizonturi disparate și evazive. Trebuie să facem un pas în față și să pendulăm ! ” (t. n.) The Metamodernist Manifesto | Luke Turner (2011) (metamodernism.org).

În acest context, mai tânărul metamodernism, spre deosebire de antecesorul său, postmodernismul, se detașează ca fiind o mișcare mai așezată, deocamdată aproape imperceptibilă, mai chibzuită, deci mai prudentă, aplecată asupra ei înseși, care încearcă să eludeze greșelile trecutului: „O nouă societate a modernității se prefigurează astfel. Nu mai este o magmă ieșind din lumea tradițională care atinge stadiul unei raționalități moderne, ci modernizarea modernității înseși, precum și raționalizarea raționalității” (t. n.) (Lipovetsky: 2005, 159). Această aparentă obsesie a timpului recâștigat devine cheia de boltă a modelului metamodern, regăsindu-se și într-o serie de scrieri literare pe care le vom interpreta în a doua parte a lucrării.

În lucrarea noastră, vom etala cu precădere trăsăturile metamodernismului, așa cum le-am conceput noi, urmând însă modelul binecunoscut al criticului Ihab Hassan, unul dintre cei mai reprezentativi și mai aplicați dintre exegeții modernismului târziu.

Modernism	Postmodernism	Metamodernism
Romantism/ Simbolism	Patafizică/ Dadaism	Integralism (vagă nostalgie metafizică)
Formă (conjunctivă, închisă)	Antifonă (disjunctivă, deschisă)	Fond (recuperator)
Scop	Joc	Efect centrat (Defect)
Model	Accident	Incident (și tendință de re-ordonare)
Ierarhie	Anarhie	Ex-arhie (uneori autarhie)
Perfecțiune/ Logos	Epuizare/ Tăcere	Imperfecțiune
Obiectul artei/ opera perfectă	Proces/ Performance/ happening	Subiectul artei/ opera imperfectă

	Postmodernism	Metamodernism
Distanțare	Participare	Asumare
Creație/ Totalizare	De-creație/ De-construcție	Re-creație/ Re-construcție (parțială)
Sintează	Antiteză	Metateză - Reacție de dublu schimb
Prezență	Absență	Revenire/ reversibilitate/ repercusiune
Concentrare	Dispersare	Digresiune/ Divagare Relocare
Gen/ Graniță	Text/ Intertext	Receptare – Metatext
Paradigmă	Sintagmă	En-gramă (în sens larg)
Hipotaxă	Parataxă	Metabolă-metamorfoză
Metaforă	Metonimie	Alegorie extinsă
Selecție	Combinăție	Re-combinare
Rădăcină/ Profunzime	Rizom/ Suprafață	Tulpină/ Replicare
Interpretare/ Lectură	Contra-interpretare/ Lectură greșită	Relectură/ rescriere
Semnificat	Semnificant	Reîntoarcere la semne (și simboluri)
Lizibil	Scriptibil	Inteligibil
Narațiune/ Grande Histoire	Anti-narațiune/petite histoire	Histoire personnelle (autobiografie în sens larg)
Cod principal	Idiolect	Cod secundar
Simptom	Dorință	Sindrom
Genital/ Falic	Polimorf/ Androgin	(Tendință către) Completitudine

	Postmodernism	Metamodernism
Paranoia	Schizofrenie	Narcisism (reflexiv)
Origine/cauză	Diferență – Différence/ Urmă	Atenuarea diferențelor
Metafizică	Ironie	Detășare – Implicare (alternativ)
Determinare	Indeterminare	Mobilitate
Transcendență	Imanență	Remanență

Dintre toate cele trei paradigme, postmodernismul, deși aflat în plin proces de deflație, în sens larg al cuvântului, rămâne însă un fenomen mai tangibil, în funcție de care ne vom orienta, în mod implicit, în stabilirea relațiilor conceptuale. „Termenul *postmodernism* a fost folosit pentru mișcarea distinctă din artă de pe continentul american care indică un trend particular a unei contra-culturi, dar și eliberarea oricărui punct de vedere: apatie, anarhie și avangardă” (Prayer, 2016: 104). ***Apatia postmodernismului***, sesizată de către autorul articolului citat, poate fi înțeleasă și în sens etimologic, ca o eliberare de patimi, ori ca o necesitate a anihilării emoției, mai ales a aceleia estetice, dar și în plan ontologic. Dacă însuși modernismul clama odată respingerea sentimentului uman, într-un sens abstract, în numele unei hiper-cerebralități ușor elitiste, atunci postmodernismul ar însemna o *apathie* de gradul al doilea. De asemenea, nevoia de *anarhie*, în sensul eliberării de reguli, constrângeri, norme și canoane, atât în cadrul societății, cât și în domeniul culturii, este specifică și modernismului, care părea la vremea lui destul de iconoclast, postmodernismul exacerbând această tendință de-constructivă. Iată că, din aceste puncte de vedere, schemele postmoderniste nu se opun, ci continuă întrucâtva tradiția modernismului, un concept destul de ambivalent.

În cartea lui M. Cărtărescu, *Postmodernismul românesc*, autorul menționează că a luat parte în 1992, la Stuttgart, în cadrul Facultății de Americanistică la un seminar internațional având ca tematică „Postmodernism and Beyond”, afirmând nonșalant: „Nu am aflat dacă există un *beyond*, cu alte cuvinte dacă postmodernismul, care are deja o vârstă venerabilă pentru un curent al secolului nostru (mai bine de treizeci de ani), este cumva *depășit*, *epuizat*, *mort* etc., sau dacă, dimpotrivă, fiind o *apocalipsă* eternă, suntem sortiți să rămânem pentru totdeauna în acest limb” (Cărtărescu, 1999: 25). În anii respectivi, scriitorul nu bănuia că paradigmele socio-culturale și onto-epistemologice, destul de con-

torsionate, aveau să își găsească o altă albie, mai așezată și mai specifică. Totodată, *icono-douleia* (antonim al iconoclastiei), iarăși în sens etimologic, de nedeslușită adorare a vechilor ‘idoli’, cum ar fi recuperarea sentimentelor, reumanizarea și investirea realului cu o doză de magie (re-vrăjirea lumii) însoțesc paradigma actuală. Este interesant de observat că, deși se află încă aproape nedeslușit dintr-un hățiș conceptual destul de complex, fenomenul actual pe care încercăm să îl delimităm și să îl analizăm, manifestat cu oarecare timiditate în plan ontologic, epistemologic, social și cultural, a primit deja mai multe denumiri care îi acoperă într-o anumită măsură sfera de exprimare. „Există mulți termeni pentru această nouă logică culturală substituentă, pentru această schimbare în credința despre sistemul care ne îndrumă: pentru a numi doar câteva – altermodernism, cosmmodernism, digimodernism, *metamodernism*, performatism, post-digital, post-humanism, și post-postmodernism demodat” (t. n.) (Gibbons, 2019: 31).

Am selectat însă, în cunoștință de cauză, termenul *metamodernism*, cu toate că și altele erau la fel de seducătoare, cum ar fi *altermodernism*, *cosmmodernism*, *digimodernism*, pentru intrinseca nuanță care face involuntar trimitere la recuperarea sensului *metafizic*, cu limitările de rigoare, la reabilitarea gândirii considerate slabe, dar și la restabilirea legăturilor cu lumea de dincolo, orice ar însemna aceasta. „După o modernitate antireligioasă, care profetise cu aplomb moartea lui Dumnezeu și dispariția lui definitivă, postmodernitatea oferă întrucâtva surpriza unei reveniri” (Turcan, 2008: 11), consideră Nicolae Turcan, apologet român contemporan, referindu-se, de fapt, la începutul sfârșitului de postmodernism. Este important de relevat că unul dintre jaloanele după care se orientează (sau nu) schimbarea de paradigmă este raportarea la o religie difuză, confuză sau asumată, în sensul aceluși *re-ligare* care deține conotații primordiale. Totodată, remarcă de această dată N. Turcan: „Întâlnim aici o structură comună a *depășirii* (s.n.): postmodernismul alege să depășească metafizica renunțând la ea și postulându-i moartea; teologia apofatică depășește catafatismul fără a renunța la sensul lui și fără a-i recuza valoarea” (Turcan, 2008: 14). După cum se știe, postmodernismul pare a rejecta orice dogmatică în materie de cultură ori estetică, ba chiar și în ceea ce privește relaționările sociale (vezi suburbanitatea, feminismul, multiculturalismul), dar procedând în consecință instituie o anti-dogmatică mai periculoasă într-un fel decât însăși dogma anterioară a modernismului. Este punctul în care acest model se închide în sine, își devine auto-suficient și reclamă o altă sau o nouă paradigmă.

În Europa Centrală, ca să fixăm un reper convențional, tendințele postmoderne se accentuaseră odată cu distrugerea zidului dintre Germania de Vest și cea de Est, deși în America nordică, mai ales, ele erau deja saturate de semnificații, căci împliniseră de altfel cele trei decade necesare și suficiente,

luând în considerare durata aproximativă a unei generații. Totuși, nu se poate afirma în mod categoric faptul că postmodernismul europocentrist ar fi o ramură directă din acela de sorginte americană. Ceea ce dorim să relevăm este că orice schimbare de paradigmă culturală are legătură, directă sau indirectă, cu un moment istoric flagrant, în sensul receptării sale pe întreg mapamondul, și mai ales cu o cotitură incontestabilă în ceea ce privește mentalitățile colective. „La [alți] 30 de ani de la acest eveniment, încă se dezbate aprins dacă prăbușirea zidului Berlinului, un preludiu la căderea întregului bloc comunist, a fost doar un accident al istoriei sau doar o greșeală de exprimare. A fost oare rezultatul unei neînțelegeri în ierarhia comunistă, prinsă pe picior greșit de evoluția evenimentelor sau un gest calculat al dictaturii germane estice, care ajunsese la capătul liniei?” (<https://www.mediafax.ro/externe/caderea-zidului-berlinului-momentul-istoric-care-a-schimbat-lumea-pentru-totdeauna-foto-18559342>).

Symbolul căderii Cortinei de Fier, în cele din urmă și, desigur, al dizolvării conflictului înghețat cunoscut sub numele de Războiul Rece, a suscitat și reflecțiile lui Francis Fukuyama despre *Sfârșitul istoriei și ultimul om*, în opinia căruia democrația liberală reprezintă forma finală de evoluție a omenirii, acel *nec plus ultra* în ordinea ideologiei, și implicit un declanșator (*trigger*) al așa-zisei încheieri definitive a istoriei. „Sfârșitul istoriei ar putea însemna simultan, din această perspectivă dramatică, atât un eșec al modernității, cât și o deschidere neliniștitoare către o lume profund diferită, dacă nu chiar opusă ideilor și sensurilor pe care Iluminismul a întemeiat modernitatea: prioritatea individului în fața grupului, cultul progresului și al științei obiective, afirmarea unei morale și a unei legi universale capabile să se impună în fața eticilor religioase disjuncte și multiple, și nu în ultimul rând – autonomia artei, pusă sub semnul logicii interne și al independenței față de orice ideologie sau etică pragmatică” (Fukuyama, 1997: 114). În opinia noastră, prăbușirea zidului berlinez aparține bineînțeles unui imaginar foarte concret, evident pentru întreaga lume, și marca o schimbare definitivă (un *switch*) în privința mentalităților Europei, unde cuvântul de ordine devenea *libertatea*, iar glisarea înceată, dar sigură către metamodernism se produce apoi prin intermediul distanțării treptate de unele abordări intruzive, în care *teroaarea* este dominantă și determină o altfel de raportare a omului la lume.

Este interesant de observat, dacă urmăm această convenție metodologică, faptul că dispariția graniței berlineze, în 1989, în toată concretețea ei, marchează în alt plan revirimentul postmodernismului cultural european, în vreme ce ‘fratele’ mai mare american cunoștea o alcătuire destul de solidă. Nu cu mult mai târziu, peste ocean, prăbușirea Turnurilor Gemene din America anulului 2001, de data aceasta, jalonează indiscutabil începutul sfârșitului acestei